

CONCEPTUL DE RISC ȘI RISCUL ÎNTEMEIAT CA UN NOU CAZ CARE ÎNLĂTURĂ CARACTERUL PENAL AL FAPTEI INFRAȚIONALE ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru MARIȚ

Universitatea de Studii Europene din Moldova

In the criminal legislation of the Republic of Moldova from 12.06.2002 as a legislative novelty among the cases that remove the criminal character of the action relating to an infraction new cases less known of this kind were included as the one from article 40 „The well – grounded risk”. Or in this scientific approach we are trying to analyze the opportunity, as well as the necessity of this settlement in national criminal legislation. In is mentioned, about this, in article 40 section 1 that: „It is not considered an offence the action, stipulated by the criminal law, that caused injuries to the interests protected by law in the case of the well – grounded risk in order to achieve socially useful goals”. Respectively at section 2 it is stipulated: „The risk is considered well – grounded if the socially useful followed goal couldn't be achieved without a certain risk and if the person that acknowledged it took the necessary measures to warn the injuries determination to the interest protected by law”. And at section 3 it is foreseen that: „The risk can't be considered well – grounded if it was willingly blended with the danger for person's life or with the danger of bringing about a social or ecological disaster”. The same causes find their settlement in an adequate way in the criminal code of the Russian Federation too from January 1, 1997 in articles 38, 41.

So, the technical – scientific progress is impossible without introducing new technologies, without making experiments in different areas of the human being's activity. In order not to break off the person's activity in different areas – science, technique, medicine, pharmacology, production sphere etc. – a new cause that removes the criminal character of the action was introduced in the criminal legislation: the well – grounded risk.

The notion of risk means an action (inaction) with possible injurious consequences. The evaluation of risk degree expresses the probability of this one to take place, as well as the impact that it can have on social relations.

The professional risk is considered to be justified, if the action committed was unfolding objectively from the information on the facts and circumstances the police worker was possessing, and the legit imitate purpose that wouldn't have included the risk and the police worker, that acknowledged the risk, took all the possible measures to forestall the negative consequences.

În Codul penal al Republicii Moldova din 12.06.2002, ca o noutate legislativă printre cazurile care înlătură caracterul penal al faptei infracționale, au fost incluse noi cazuri, mai puțin cunoscute, de acest gen, cum ar fi, de exemplu, cel prevăzut la articolul 40 „Riscul întemeiat”.

Aceeași cauză își găsește reglementare și în Codul penal al Federației Ruse din 1 ianuarie 1997, în articolul 41.

În acest sens, dacă e să vorbim despre noțiunea de **risc**, trebuie să specificăm că aceasta are o profundă relevanță și la **fundamentul răspunderii civile**, care, de fapt, este o problema centrală a acestei ramuri de drept. Astfel, ea a fost și este mult discutată în doctrina juridică. De aceea, considerăm necesar să facem apel la concepțiile obiective ale răspunderii civile, și anume: la acelea care au generat *ideea de risc* ca fundament al răspunderii civile. Ulterior vom încerca să facem corelațiunile de rigoare pentru a fi mai expliciți în expunerile noastre.

Așadar, analiza în timp a evoluției concepțiilor referitoare la fundamentarea răspunderii civile, în special a celei delictuale, ne permite să constatăm că, în principiu, ea se întemeiază pe ideea de *culpă, greșeală* sau *vinovăție*.

Concepția potrivit căreia poate fi cenzurată și sancționată numai o conduită culpabilă a fost și rămâne dominantă în literatura juridică și în practica înfăptuirii justiției; totuși, *ideea răspunderii obiective, în afară de culpă* (care este una prezentă), a apărut evolutiv încă de la începutul conturării noțiunii de răspundere în conștiința umană [1].

După cum e știut, în *dreptul roman* răspunderea juridică a apărut la început sub forma *compoziției bănești voluntare* și apoi, treptat, a *compoziției bănești legale*. S-a consacrat astfel, pe plan juridic, răspunderea ca fapt social. Însă, la acele vremuri fundamentul ei era unul obiectiv, astfel încât simpla cauzare a unei pagube da naștere dreptului la amenda legală stabilită.

Ca urmare a dezvoltării societății romane, destul de curând apare o breșă în aceasta concepție. Momentul este marcat de *Legea Aquilia* care prevedea că răspunderea nu poate fi admisă atunci când se îndreaptă împotriva unor ființe lipsite de rațiune, cum sunt copiii și nebunii, deoarece ele *nu pot fi în culpă*. Se pun astfel bazele legislative ale răspunderii pentru orice *daună cauzată altuia printr-o faptă culpabilă* [2].

În acest fel, se consacră, pentru prima dată, *concepția subiectivă* asupra răspunderii.

În concluzie, cu tot caracterul fragmentar al răspunderii în dreptul roman, culpa, deși insuficient precizată și conturată, a fost considerată în frecvente situații fundamentul sau temeiul răspunderii civile.

În *dreptul Evului mediu*, concomitent cu receptarea dreptului privat roman, sunt stabilite *bazele concepției subiective*, culpa fiind considerată o condiție indispensabilă a răspunderii civile. Și aceasta, mai ales, datorită supremației *dreptului canonic*, când sub influența bisericii creștine se generalizează existența unei aprecieri morale a celui care a păgubit. *Elementul subiectiv al greșelii*, colorată cu ideea religioasă de păcat, devine o condiție generală a răspunderii civile [3].

Sistemele juridice din *dreptul modern* rețin răspunderea civilă într-o atentă reglementare, pe baza căreia o foarte bogată jurisprudență a constituit factorul cel mai important al dezvoltării discursului științific și apariției numeroaselor teorii asupra acestui subiect, care au cuprins într-o analiză concretă și amănunțită toate aspectele răspunderii civile, evoluția și tendințele ei.

Astfel, dezvoltarea economică, industrială, în ritm mereu accelerat, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, cuprinzând și antrenând noi și noi domenii, a creat situații tot mai diverse care au fost sursa unei vaste jurisprudențe și, totodată, spațiul social pe terenul căruia s-au verificat veridicitatea și valabilitatea teoriilor elaborate sau în curs de a fi elaborate. În acest sens, pe drept cuvânt s-a spus: „Dacă revoluția industrială nu ar fi avut loc, probabil că răspunderea civilă nu ar fi avut rolul important pe care îl are în prezent” [4].

În aceste condiții, concepția, potrivit căreia angajarea răspunderii civile pe temeiul culpei făptuitorului sau a persoanei răspunzătoare s-a dovedit a fi insuficient de satisfăcătoare, și constituie motivul pentru care unii autori au căutat să construiască noi teorii prin care să explice răspunderea, cel puțin în baza unui alt temei decât culpa. Astfel, se poate constata că opiniile exprimate se grupează în trei teorii: *teoria răspunderii subiective*, *teoria răspunderii obiective*, și teoria care explică *răspunderea civilă pe un temei mixt*.

Teoria răspunderii subiective. În dreptul modern, în majoritatea țărilor europene, reglementarea răspunderii civile este cuprinsă în coduri civile [5] sau legi organice. Din analiza dispozițiilor în materie rezultă că teoria sau concepția subiectivă, consacrată încă în dreptul feudal, a fost sintetizată legislativ într-un principiu general al răspunderii civile și considerată, esențialmente și fără rezerve, intemeiată pe culpă. Principiul este enunțat terminologic în sensul că orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu obligă a-l repara pe acela din a cărui greșală sau culpă s-a produs.

În concluzie, așa cum s-a afirmat, potrivit concepției subiective, întreaga răspundere civilă se întemeiază pe ideea de culpă sau greșală, cu precizarea că, în cazul răspunderii delictuale pentru fapta proprie, victima trebuie să dovedească culpa autorului prejudiciului, pe când în celelalte cazuri de răspundere, inclusiv în materie de răspundere contractuală, culpa nu trebuie dovedită, ea fiind prezumată [6].

În ceea ce privește *teoria răspunderii obiective*, trebuie de menționat că ritmul accelerat de dezvoltare economică, rezultatele revoluției industriale concretizate în noi mecanisme, mașini, capacități de producție tot mai complexe, instalații etc. au făcut ca viața și munca să devină tot mai complexă și greu de conciliat cu grija și prudența necesară pentru a evita accidente și primejdiile deosebite ce puteau interveni dintr-o atare activitate [7]. În aceste condiții, concepția, potrivit căreia răspunderea poate fi angajată numai în măsura existenței culpei dovedită sau prezumată, începe să devină neutralizată treptat, cel puțin în anumite cazuri, de inconveniențele și dificultățile sale practice, deoarece, în multe situații, decelarea unei atitudini psihice contrare normelor juridice este aproape imposibilă. De asemenea, prezumarea în culpă a persoanei răspunzătoare este, adesea, contrară realității, profund nedreaptă și formală. Astfel a și apărut teoria sau concepția răspunderii obiective care (în diferite variante, bineînțeles) se fundamentează pe alte temeiuri decât cele subiective [8].

Concepția răspunderii obiective a fost formulată și argumentată pentru prima dată în dreptul modern de doctrina germană. Printre temeiurile cu caracter obiectiv propuse pentru explicarea răspunderii civile menționăm: *principiul cauzalității*; *principiul interesului activ* și *principiul interesului preponderent*, de asemenea și *ideea de risc* [9].

Astfel, **teoria riscului** a avut cea mai largă audiență în cercurile științifice. În formularea ei s-a pornit de la caracterul periculos al unor acte cauzatoare de prejudicii. În opinia creatorului ei, pot fi considerate periculoase acele acte care creează un risc, adică riscul producerii unor consecințe păgubitoare pentru alții.

Saleilles împarte faptele oamenilor în două categorii distincte: *obișnuite* sau *cotidiene* și *periculoase* sau **creatoare de risc**. În ce privește faptele obișnuite, autorul poate fi făcut răspunzător numai în măsura în care consecințele lor dăunătoare sunt o urmare a culpei. Dimpotrivă, atunci când consecințele dăunătoare sunt urmare a unor acte periculoase, creatoare de risc, răspunderea se antrenează **fără culpă**, pe temei obiectiv, nefiind necesară această condiție. S-a spus ca ar fi acte creatoare de risc, de pildă: supravegherea animalelor; folosirea de prepuși de către comitenți; întreținerea unor mașini, instalații/vehicule cu dinamism propriu etc.

În spațiul *literaturii juridice franceze*, **teoria riscului** a fost susținută, independent de *autorii germani*, încă în ultimii ani ai secolului al XIX-lea.

În această teorie, temeiul răspunderii civile constă în *principiul interesului activ*, potrivit căruia acela care desfășoară o activitate în propriul său interes trebuie să suporte consecințele dăunătoare pe care le antrenează, cum ar fi proprietarul unei întreprinderi și *principiul interesului preponderent*, care înseamnă a proporționaliza răspunderea în mod echitabil, astfel încât victima să nu rămână păgubită, iar persoana răspunzătoare să nu fie supusă riscului de a fi ruinată. Cel de-al doilea principiu are rol moderator.

În concepția acestor autori, răspunderea civilă *nu este o sancțiune, ea constă într-o reparare care are ca finalitate repunerea victimei în situația anterioară producerii prejudiciului*. Victima trebuie să fie despăgubită fără a mai fi necesară culpa persoanei răspunzătoare. Fundamentul răspunderii se afla în ideea de **risc profit**; este normal și conform cu regulile morale ca cel care profită de o activitate să suporte, în schimb, sarcina reparării pagubelor care sunt consecințele acelei activități. Aceasta deoarece **câștigul** și **riscul** trebuie să fie reunite în același patrimoniu: *Ubi emolumentum, ibi onus*.

Teoria a fost restrânsă, la început, doar la sfera activităților lucrative. Totuși, ideea **riscului profit**, relativă doar la activitatea întreprinderilor, este prea îngustă, lăsând la o parte celelalte acțiuni ale oamenilor. De aceea, s-a spus ca ar fi vorba de riscul creat; termenul de profit apare, de această dată, într-o accepțiune mai largă, chiar atotcuprinzătoare. Profitul poate consta nu numai într-un *avantaj pecuniar, patrimonial*, ci chiar și într-un *interes moral*. Astfel, nu are nici o relevanță faptul ca un automobilist a cauzat o pagubă altuia, făcând o deplasare pentru un câștig pecuniar ori una de plăcere sau agrement. În această accepțiune largă, **teoria riscului profit** poate fi denumită **teoria riscului creat**.

O variantă a acestei concepții este și **teoria riscului de activitate**, potrivit căreia acolo unde există autoritatea se află și **riscul reparării pagubelor cauzate** prin activitatea celor subordonate. Este cazul comitenților și al altor persoane care încredințează anumite funcții altora. Deci, răspunderea fără culpă presupune existența unor raporturi de autoritate, în cadrul cărora cei care încredințează funcții altora au dreptul să dea ordine, dispoziții și instrucțiuni celor care desfășoară activitatea respectivă. Așa se explică faptul că persoanele care exercită autoritatea vor răspunde pentru prejudiciile cauzate prin activitatea altora, activitate pe care o organizează și o conduc.

Cu toate justificările invocate în susținerea ei, **teoria riscului**, deși e de largă audiență, nu a dus la înlăturarea concepției răspunderii subiective întemeiate pe culpă. De altfel, ea a fost criticată, avându-se în vedere considerente, în primul rând, de ordin moral, relevându-se consecințele psihologice, precum și implicațiile sale de ordin social-economic [10].

În concluzie, putem spune că **teoria riscului, în toate variantele sale**, a inspirat o bogată literatură și o abundentă jurisprudență orientată *în favoarea victimei*, dar a întâmpinat serioase dificultăți în tendința sa de a convinge, mai ales, în necesitatea acceptării ei ca unic fundament al întregului sistem al răspunderii civile.

În acest sens s-a dovedit că „răspunderea obiectivă, lipsită de semnificație morală, se lovea atât de litera Codului, cât și de exigențele securității dinamice a drepturilor” [11]. Totuși, influența **teoriei riscului** nu a fost și nici nu este de neglijat, cu atât mai mult cu cât elementele luate în considerare explică regimul special al răspunderii civile în anumite situații, cum ar fi repararea prejudiciilor cauzate prin accidente de munca și boli profesionale [12].

Sub această formă, *ideea de risc* a fost formulată înaintea civiliştilor, sau, în tot cazul, aproape concomitent, și **în dreptul penal** de către En. Ferri, în lucrarea *Sociologia criminale* și, mai recent, în lucrarea *Principii di diritto criminale*, unde se menționa: „Omul, trăind în societatea de la care primește avantajele protecției și a ajutorului, necesare dezvoltării proprii sale personalității fizice, intelectuale și morale, trebuie să sufere și

restricțiunile cu sancțiunile sale relative, restricțiuni care asigură acel minimum de disciplină socială, fără de care nu este posibilă nici o virtute civică” [13].

De altfel, despre conceptul de *risc penal* trebuie să vorbim în coraport cu esența sau conceptul de *culpabilitate penală*, iar despre *răspunderea morală subiectivă* – în coraport cu *răspunderea obiectivă, legală*.

Așadar, teoria riscului nu a fost acceptată definitiv nici în cazul răspunderii penale; ea este înlăturată în toate cazurile când răspunderea penală se bazează pe *intenție*, adică *dol*, sau pe *imprudență*, adică *culpă*. Dar ea trebuie recunoscută, ca fiind una reală, în cazurile când cineva este pedepsit pentru faptele săvârșite *fără intenție* sau *dol* și, respectiv, *fără imprudență* sau *culpă*, ori *vinovăție mixtă*. De exemplu, faptul de a executa fotografii sau de a ridica planuri sau lucrări topografice etc. [14].

Adică, unii zic că pentru aceste fapte *elementul moral ar consta în simpla săvârșire voluntară a faptului*. Voluntariatate care, spre deosebire de infracțiunile intenționate (doloase) sau imprudente (culpoase), *presupune că tot ce este săvârșit până la proba contrarie este însoțit oricum de anumite procese psihice de vinovăție*.

Alții caută a găsi un fapt din care să se deducă *vinovăția* sau *culpa*, care să slujească ca temei al responsabilității, deci și al pedepsei. De data aceasta, faptul sau *cauza juridică* a imprudenței culpabile ar rezulta fie din *caracterul moral, deficitar* al autorului, fie din împrejurarea că individul sau contravenientul, trăind în societatea de la care primește atâtea avantaje, are datoria să se instruiască asupra datoriei sociale, ca membru al societății să cunoască condițiile fixate pentru buna conviețuire în societate și să se adapteze lor, iar dacă nu o face, înseamnă că a *neglijat* a se instrui asupra lor. Adică, această vină sau culpă este presupusă ca fiind una existentă într-un mod absolut, pentru că ea *nu trebuie nici dovedită și nici combătută*; or, ea este, după cum se zice în știința dreptului, o *prezumție juris et de jure*.

După alții, însă, răspunderea ar fi *neutră, adică străină elementului psihic* – baza ei juridică ar fi *obiectivă și legală*, în sensul că ea se naște din obligațiunea generală pe care o are de a se conforma, în viață, regulilor stabilite în societate, precum și din faptul că atunci când nesocotește această datorie socială, generală și obiectivă, el trebuie să sufere consecințele acțiunii sale, independent de orice idee de dol, adică de intenție sau imprudență. Potrivit acestei opinii, încălcările ar fi *infracțiuni de fapt, infracțiuni pur materiale (factum pro dolo accipitur)*, în care judecătorul are doar obligația să constate existența faptului, caracterul antijuridic penal al urmărilor produse, precum și raportul de cauzalitate materială dintre autor și faptă, și, pe baza acestor constatări, să stabilească responsabilitatea, fără a se preocupa de caracterul infractorului sau de faptul dacă autorul a neglijat a se instrui asupra datoriei sale sociale. Astfel că autorul trebuie să răspundă, în toate cazurile și orice s-ar întâmpla, deci, să *riște* [15].

În acest sens, un punct de vedere sau, mai bine zis, o formulare juridică a teoriei privitoare la faptele care nu sunt nici intenționate, nici imprudente a fost expusă de A.Rocco, ministrul justiției italiene, cu ocazia debaterilor ce au avut loc în cadrul comisiei parlamentare asupra acestei chestiuni. El a spus că la contravenții, fiecare trebuie să răspundă de acțiunea sau de omisiunea sa voluntară. Regula aceasta este valabilă pentru toate infracțiunile, *cu deosebirea că, la delicta*, nu este îndeajuns a se vedea dacă acțiunea sau inacțiunea este una conștientă și voluntară, ci mai trebuie să se stabilească dacă rezultatul, dăunător sau periculos, al acestei acțiuni a fost voit sau nu, prevăzut sau nu în cazul când era previzibil sau nu, astfel să se stabilească dacă este un dol sau o intenție, ori o culpă, fiindcă aceste elemente nu au legătură cu acțiunea sau inacțiunea a cărei cauză sau rezultat s-a produs. Legătura se impune cu rezultatul însuși care și constituie efectul acțiunii sau al omisiunii, pe când la contravenții aceasta a doua cercetare (referitoare la înțelegerea sau voința liberă, sau previzibilitatea rezultatului) nu este necesară.

Așadar, după cum rezultă din susținerile expuse, la aceste tipuri de fapte infracționale, numite la acele timpuri contravenții, constatarea voinței nu poate fi diferită de aceea a delictelor, decât numai că *pentru contravenții este îndeajuns conștiința și voința acțiunii sau omisiunii, fără să mai fie nevoie de a se face și alte cercetări*.

Astfel, a vorbi despre *risc*, ca *izvor de responsabilitate penală*, pare un *nonsens juridic*. Cu toate acestea, după cum s-a apreciat, există cazuri când autorul unei fapte penale este pedepsit, chiar dacă fapta lui nu este săvârșită nici cu intenție (dol), nici din imprudență (culpă). Sau, în asemenea situații, răspunderea se naște din ceea ce doctrinarii vechi numeau *casus*.

În sens larg, *întâmplarea* sau *ideea de risc* este, după cum s-a arătat, mai familiară dreptului privat din care am schițat doar câteva crâmpie ale evoluției problemei.

Riscul, în dreptul privat, se poate prezenta sub doua aspecte: *unul* fiind când cel ce se obligă *își asumă răspunderea și pentru cazuri străine de fapta lui*, cazuri care, fără o asemenea asumare, l-ar exonera de

obligație; *al doilea* fiind acela când **cineva răspunde de o faptă a sa, fără să fie, sub vreo formă oarecare, legală și explicită, vinovat**, și deci, ținut să răspundă.

În dreptul penal interesează mai mult a doua formă.

Așadar, *riscul* este denumirea *răspunderii obiective*, opusă *răspunderii morale*. Ca să se ajungă la noțiunea de risc și la acceptarea riscului în drept, s-a produs, cum spune, pe bună dreptate, prof. *Josserand*, o revoluție, nu o evoluție.

Astfel încât noțiunea de risc nu este o creațiune teoretică a științei juridice, ci este născută din transformările produse în condițiile vieții social-economice.

În dreptul penal există, după cum se știe, principiul potrivit căruia *nimeni nu răspunde decât dacă este vinovat*, adică în baza proceselor psihice existente la comiterea infracțiunii, cum ar fi cele ale intenției (dol) sau ale imprudenței (culpă), ori ale intenției depășite sau ale vinovăției mixte.

Prin abatere de la acest principiu, s-a admis că cineva poate fi răspunzător și „fără vină”, evident, fără o vină precisă și dovedită. Această excepție s-a inspirat din formula juridică dată dreptului de juriștii romani, care au zis că, prin dreptul său, *neminem taedere potest*. Din această formulă a luat naștere, mai întâi, *teoria abuzului de drept* și, mai apoi, *teoria riscului*, pe care *Josserand* o prezintă ca fiind *la grande vedette du droit civil mondial*.

În așa fel, ca să se ajungă la ideea de risc ca izvor de responsabilitate, doctrina și jurisprudența au recurs la mai multe alte creațiuni juridice; dar, dintre toate, vom menționa numai pe aceea pe care juristul francez *Saleilles*, cunoscut prin excelenta sa lucrare *L'indioidualisation de la peine*, a mai numit-o și *risque professionnel* și în care arată că un lucrător a accidentat fără vina sa, obligându-se pe drept la reparație, din partea patronului, fără să mai fie nevoie de a se dovedi vreo vină sau vreo culpă activă din partea acestuia.

Astfel, i se pune în sarcină și i se presupune o culpă negativă, fără să fie nevoie a se arăta care ar putea fi aceea. Și se face aplicațiunea *principiului de echitate*, cuprins în cunoscuta formulă *ubi emolumentum ibi onus* (cine are beneficiul unei întreprinderi trebuie să aibă și riscul, adică neajunsurile, pagubele ei).

În acest sens și reputatul autor român *George Antoniu*, în lucrarea sa *Vinovăția penală*, în una din secțiunile acesteia, se referă la „*Răspunderea penală fără vinovăție*”. Autorul menționează că, în mod excepțional și ca reziduuri ale formelor de răspundere arhaică, există în unele legislații și o răspundere bazată exclusiv pe legătura de cauzalitate, adică o răspundere indiferentă de existența vreunei forme de vinovăție; aceasta constituie *răspunderea penală obiectivă*.

Răspunderea obiectivă poate fi *ocultă*, atunci când organele judiciare golesc orice conținut de *formele vinovăției* sau le transformă în simple *etichete*, fără o analiză temeinică a proceselor psihice ce stau la baza lor.

O formă de manifestare a acestei răspunderi obiective oculte este și folosirea până la exces a prezumției de dol și culpă (*dolus ex re; culpa in re ipsa*).

Astfel, autorul sus-numit afirmă că pot fi considerate forme de răspundere obiectivă ocultă și cazurile când înlăturarea oricărei evaluări a proceselor subiective este motivată cu argumentul că agentul, dacă a avut inițial o conduită ilicită, trebuie să răspundă pentru toate urmările, chiar dacă acestea au fost unele fortuite (*qui verari in re illicita respondit etiarn pro casu*) sau cu argumentul că rezultatul este consecința acțiunii mai multor persoane, fără să se poată stabili care dintre ele este autorul; răspunderea va reveni tuturor participanților [16].

În aceeași lucrare, *G. Antoniu* menționează însă că unii autori mai noi (*H. Hart*) consideră că răspunderea obiectivă poate avea un rol important și prin faptul de prevenire a faptelor ilicite; pe această linie de gândire s-a subliniat că, în cazul infracțiunilor minore, răspunderea obiectivă simplifică probațiunea, evită complicațiile procedurale etc.; mai ales în legislațiile care vădesc un simț practic deosebit (de exemplu, în *legislația anglo-saxonă*) răspunderea obiectivă este folosită frecvent îndeosebi în cazul unor incriminări de larg interes, cum ar fi cele în materie sanitară, economică, comercială ori în legătură cu apărarea mediului, posesia de arme etc.

Tot astfel, în *legislația penală franceză* se admite, de asemenea, chiar dacă cu titlu de excepție, posibilitatea unei răspunderi penale obiective. Astfel, jurisprudența franceză interpretează că în cazul delictelor prevăzute cu pedepse reduse (amendă polițienească), denumite delict-contravenții, este suficientă constatarea că autorul a comis cu voință fapta respectivă, fără a fi nevoie să se probeze, de către Ministerul Public, culpa autorului. Asemenea soluții s-au pronunțat în delictele din domeniul vânătoarei, al apelor și pășunilor, în cazul delictelor vamale, de transport rutier ș.a.

În legislația penală italiană răspunderea obiectivă este prevăzută explicit la art.42 alin.(2), care permite tragerea la răspundere a agentului numai pentru rezultatul provocat de acțiunea sau omisiunea săvârșită.

De asemenea, în practica judiciară a instanțelor nord-americane există instituția – *strict liability* – care înseamnă răspunderea independentă de *mens rea* (adică vinovăție) [17].

Așadar, ca o revenire asupra problemei inițial puse în discuție, trebuie să menționăm că progresul tehnico-științific este imposibil fără a introduce noi tehnologii, fără a realiza experimente în diferite domenii ale activității ființei umane, pentru a nu frâna activitatea persoanei în diferite domenii – știință, tehnică, medicină, farmacologie, sfera de producere etc.

Însă, în viziunea noastră, toate acestea își găsesc sau, eventual, și-ar putea găsi relevanță nu însă și în detrimentul drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, ale așa-zisilor „infractori prezumați”. Oricum, chiar dacă complexitatea raporturilor sociale evoluează și se amplifică, trebuie oricând găsite și stabilite anumite limite de echilibru între interesele generale și cele individuale. Or, în viziunea noastră, un aspect justificativ, dar și limitativ, pentru o recunoaștere fățișă a răspunderii penale obiective (aceasta, la rândul său, edictată uneori de anumite rațiuni și situații justificative), l-ar constitui și recunoașterea riscului întemeiat ca un caz care înlătură caracterul penal al faptei.

Pe cale de consecință, vom încerca să arătăm și să argumentăm necesitatea și raționalizarea conceptului de *risc întemeiat*.

Așadar, în legislația penală a Republicii Moldova a fost introdusă o nouă cauză care înlătură caracterul penal al faptei: *riscul întemeiat*. La art.40 din Codul penal al Republicii Moldova se menționează: „Nu constituie infracțiune fapta, prevăzută de legea penală, care a cauzat daune intereselor ocrotite de lege în cazul riscului întemeiat pentru realizarea scopurilor socialmente utile” (alin.(1)). Respectiv, la alin.(2) se prevede: „Riscul se consideră întemeiat dacă scopul socialmente util urmărit nu a putut fi realizat fără un anumit risc și dacă persoana care l-a admis a luat măsurile necesare pentru a preveni cauzarea de daune intereselor ocrotite de lege”. Iar la alin.(3) se dispune „Riscul nu poate fi considerat întemeiat dacă era cu bună-știință îmbinat cu pericolul pentru viața persoanei sau cu pericolul provocării unui dezastru ecologic ori social”.

Astfel, noțiunea de *risc* înseamnă o acțiune (inacțiune) cu posibile consecințe dăunătoare. Evaluarea gradului de risc exprimă probabilitatea acestuia de a se produce, precum și impactul pe care îl poate avea asupra relațiilor sociale [18].

Riscul profesional este considerat justificat, dacă acțiunea săvârșită decurgea în mod obiectiv din informația asupra faptelor și circumstanțelor de care dispunea colaboratorul poliției, iar scopul legitim nu putea fi realizat prin acțiuni ce nu ar fi implicat riscul și dacă colaboratorul poliției, care a admis riscul, a întreprins toate măsurile posibile pentru a preîntâmpina consecințele negative [19].

Așa cum am arătat, progresul tehnico-științific este imposibil fără a se introduce noi tehnologii, fără a fi realizate experimente în diferite domenii ale activității ființei umane. Pentru a nu frâna activitatea persoanei în diferite domenii – știință, tehnică, medicină, farmacologie, sfera de producere etc., în legislația penală a Republicii Moldova a fost introdusă o nouă cauză care înlătură caracterul penal al faptei: *riscul întemeiat*. În viziunea noastră, aceasta este necesară tocmai ca o raționalizare, pe de o parte, a reglementării juridice a unor raporturi sociale cu un caracter specific, pe de altă parte – pentru a se limita acceptarea situațiilor de fapt cărora li s-ar putea atribui s-au imputa într-un mod excesiv o responsabilitate obiectivă.

În acest sens, riscul se consideră întemeiat și are un efect exonerativ de răspundere penală dacă îndeplinește următoarele condiții:

- *scopul social util* nu putea fi atins fără acțiunile (inacțiunile) însoțite de risc;
- persoana care a riscat a *întreprins toate măsurile pentru a nu leza interesele și valorile* sociale ocrotite de legea penală [20].

Prin *existența unui scop social util* se presupune că persoana acționează în condițiile unui *risc nu pur și simplu* pentru atingerea unui scop oarecare (de exemplu, îmbogățirea proprie), ci pentru *ca riscul dat să aducă un beneficiu*, un folos întregii societăți (de exemplu, obținerea unui medicament contra unei maladii răspândite).

Iar prin *realizarea acțiunilor cu scopul de a preîntâmpina apariția daunei* se înțelege faptul că persoana în cauză este obligată, în primul rând, să *întreprindă măsuri*, iar, în al doilea rând, *acestea trebuie să fie suficiente*. De pildă, începând lucrările la un experiment științific, persoana este obligată să execute și să respecte toate regulile privind tehnica securității, diferite instrucțiuni ce țin de domeniul dat, să obțină permisiu-

nea respectivă, precum și să atenționeze asupra eventualelor posibilități de apariție a unor daune în cazul insuccesului experimentului.

Pe lângă condițiile enumerate, unii autori mai remarcă și *întreprinderea unor acțiuni forțate* [21]. Pentru atingerea scopului socialmente util urmărit riscul a fost o faptă forțată, întrucât *în alt mod nu s-a putut acționa*. Persoana în cauză trebuie să-și dea seama că atingerea scopului urmărit este imposibilă în alt mod. Dacă persoana își dă seama că poate ajunge la ceea ce dorește și prin alte mijloace care nu țin de *riscul întemeiat*, atunci, în cazul în care sunt provocate anumite daune, persoana în cauză urmează să răspundă penal.

Totodată, *riscul întemeiat* înlătură răspunderea penală pentru dauna cauzată intereselor și valorilor ocrotite numai în cazul în care persoana care a riscat *nu a avut la dispoziție nici o altă cale* de a atinge scopul socialmente util.

Astfel, riscul se consideră neîntemeiat, dacă:

- ✓ era cu *bună-știință imbinat cu primejdia pentru viața unei persoane*;
- ✓ conținea *amenințarea de a provoca un dezastru ecologic*;
- ✓ conținea *amenințarea de a provoca un dezastru social*;
- ✓ *scopul socialmente util putea fi atins prin alte mijloace și acțiuni care nu presupuneau risc*;
- ✓ persoana care a riscat *nu a luat toate măsurile pentru a proteja interesele și valorile ocrotite de legea penală*;
- ✓ persoana *a riscat pentru a-și atinge scopurile personale*.

Legea cu privire la poliție (nr.416-XII din 18.12.1990) definește noțiunea de *risc profesional* care, în viziunea autorilor autohtoni, constituie o formă a riscului întemeiat. Conform prevederilor art.33 al legii nominalizate, nu constituie infracțiune acțiunea colaboratorului de poliție care a fost săvârșită într-o situație *de risc profesional justificat*, deși aceasta are semnele acțiunilor pentru care este prevăzută răspunderea penală.

În ceea ce privește *riscul profesional*, în doctrina dreptului penal moldovenesc [22] s-a apreciat că este considerat *justificat*, dacă acțiunea săvârșită decurgea în mod obiectiv din informația asupra faptelor și circumstanțelor de care dispunea colaboratorul poliției, iar scopul legitim nu putea fi realizat prin acțiuni ce nu ar fi implicat riscul și dacă colaboratorul poliției, care a admis riscul, a întreprins toate măsurile posibile pentru a preîntâmpina consecințele negative.

În așa fel, acțiunile însoțite de un anumit risc, caz în care nu există siguranța că nu va fi cauzată o anumită daună, sunt capabile să asigure atingerea scopului urmărit, dar pot avea drept rezultat săvârșirea unor fapte care vor atenta la interesele personale sau publice ocrotite de legea penală [23].

Deci, pentru ca riscul să fie o cauză care ar exclude caracterul penal al faptei, și respectiv, pentru ca fapta să fie totuși considerată comisă cu un anumit risc, acesta trebuie să fie întemeiat.

Și, ca o sinteză a tuturor celor menționate, considerăm că anume o asemenea abordare a problemei este una echitabilă, dar și rațională. Astfel, acceptarea unui asemenea caz exonerator de imputabilitate penală sau, mai bine zis, prin care s-ar înlătura caracterul penal al faptei, constituie o soluție, cel puțin parțială, a problemelor și a disputelor expuse. Totodată, în accepțiunea noastră, ar putea chiar reprezenta un progres al gândirii juridice contemporane.

Referințe:

1. Eliescu M. Raportul dintre răspunderea contractuală și cea delictuală. Problema cumulului celor două responsabilități în dreptul R.P.R. // CSI. - 1963. - Nr.1. - P.23.
2. Hanga VI. Drept privat roman. - București: Editura Pedagogică și Științifică, 1971, p.398.
3. Eliescu M. Op. cit., p.12.
4. Ionașcu Tr., Barasch E.A. Răspunderea civilă delictuală – culpa element necesar al răspunderii // CSI. -1970. - Nr.1. - P.27-30.
5. Albu I. Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor. - Cluj-Napoca: Dacia, 1984, p.184, 176.
6. Binding K. Die Normen und Hire bbertredung. Ediția a 3-a, 1916, p.232 și urm.; prima ediție a apărut în anul 1872. În același sens, *a se vedea* Venezian G. Dani e risorcimenti fuori dei contratti. - În: Opere giuridiche, vol.1, ediția 1919, p.41, publicată pentru prima dată în anul 1884, *apud* Pop L. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor: Tratat. Ediția a II-a. - Iași: Chemarea, 1996, p.49.
7. Markel A. Juristische Enzyklopedie, Berlin-Leipzig, 1885, p.683 (*citat dupa* Marton G. Op. cit., p.175). Pentru analiza acestei teorii, *a se vedea* Pop L. Op. cit., p.50-51.
8. Rumelin M. Die Grunde der Schadenszurechnung. - Tübingen, 1896, p.28, 45-46, 71, *a se vedea* Pop L. Op. cit., p.50-51.

9. Saleilles R. Les accidents de travail et la responsabilite civile. – În: Resnonsabilite du fait des choses inanimees. - Paris, 1897; *a se vedea* Pop L. Op. cit., p.50-51.
10. Pop L. Op. cit., p.50-51. Sinteza acestei critici este preluata de la P. Cosmovici. Op. cit., p.15-16.
11. Eliescu M. Op. cit., p.23.
12. Pop L. Op. cit., p.50-51.
13. Ferri En. Principii di diritto criminale, p.238; el formulează aceasta în original prin cuvintele: „L'uomo e responsabile sempre di ogni suo atto, soltanto perché e finiché vive in società”.
14. Buzea N.T. Infrațiunea și culpabilitatea. Doctrină, legislație, jurisprudență. - Alba Iulia: Tipografia “Sabin-Solomon”, 1944, p.401.
15. Ibidem.
16. Antoniu G. Vinovăția penală. - București: Editura Academiei Române, 1995, p.191.
17. Ibidem, p.193-194.
18. Barbăneagră Al., Berliba V., Bârgău M. și al.; Codul penal al Republicii Moldova, cu modificările de până la 8 august 2003 prin Legea nr. 211-XV din 29.05.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.116-120; Legea nr.305-XV din 11.07.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.153-154; Legea nr.353-XV din 31.07.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.170-172. Comentariu. - Chișinău: ARC, 2003, p.111.
19. Barbăneagră Al., Berliba V., Gurschi C. și al. Codul penal comentat și adnotat. - Chișinău: Cartier juridic, 2005, p.79.
20. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. - Chișinău: Cartier juridic, 2005, p.328.
21. Borodac Al., Gherman M., Maldea N. și al. Manual de drept penal. Partea Generală. - Chișinău, 2005, p.294.
22. Botnaru S. ș.a. Op. cit., p.328.
23. Borodac Al. ș.a. Op. cit., p.294.

Prezentat la 20.03.2007